

”Uusi Turku tupineen”

Hilda Huntuvuoren (1887–1968) historialliset romaanit ja kuva varhaiskeskiajan Turusta

Jos jokin suomalaisista kaupungeista, Turku on ollut historiallisen mielenkiinnon kohteena vuosikymmenestä ja -sadasta toiseen. Suomalaisen historiankirjoituksen merkkiteosten, kaupunkihistoriallisen tutkimuksen, oppikirjojen ja museoiden näyttelyiden rinnalla, ohessa ja liepeillä on Turun menneisyyttä etsitty, tulkittu ja esitetty myös monilla muilla foorumeilla: näytelmissä, runoissa, romaaneissa, kaupunkikierroksilla ja elokuvissa. Nämä mediat lasketaan enemmän taiteen ja kulttuurin kuin tieteen ja opetuksen kentälle, ja viime vuosikymmeninä kaikkea tätä ammatillisen historiantutkimuksen ulkopuolelle jäävää historiantulkintaa on kutsuttu historiakulttuuriksi. Käsite ei ole alentuva, vaan pikemminkin se kantaa mukanaan oivalluksen siitä, että akateeminen tutkimus vastaa vain pienestä osasta menneisyyteen liittyvästä tietoisuudesta ja sen rakentamisesta.¹

Artikkelissani tarkastelen keskiaikaista Turkua historiakulttuurissa. Aineistonani ovat kansakoulunopettaja, sittemmin opetusneuvos Hilda Huntuvuoren (1887–1968, vuoteen 1906 Hollmén)² 1920–1930-luvuilla kirjoittamat historialliset romaanit. Ne käsittelevät Suomen varhaiskeskiaikaa 900-luvulta vuoteen 1337 ja muodostavat kahdeksanosaisen *Kultaranta*-sarjan. Ensimmäinen kirja julkaistiin vuonna 1920 ja viimeinen 1945.³ Teokset sisältävät monien muiden Suomen historian tapahtumien lisäksi kirjailijan tulkinnan varhaisesta Turusta ja sen perustamisesta. Nykylukijalle silmiinpistävää on, että kirjoissa kuvataan Turkua 1100–1200-luvuilla, eli kauan ennen kuin kaupunki viime vuosina vakiintuneen tulkinnan mukaan on perustettu. 1990- ja 2000-luvun kaivausten perusteella Turkuun on syntynyt kaupunkimainen asutus 1300-luvun alussa, ja sitä on edeltänyt 1200-luvun maaseutuasutus.⁴

Huntuvuoren kirjoittaessa myös akateemisen tutkimuksen käsitys tosin oli, että paavi Gregorius IX:n vuoden 1229 kirje piispanistuimen siirtämisestä tarkoitti siirtoa Koroisista Unikankareelle eli Turun perustamista tai jo olemassa olevan kaupungin vakiintumista.⁵ Artikkelini aiheena on siis kuvitelma Turusta ennen kaupungin olemassaoloa, ja ajalta ennen mitään Turun kaupungista tai edes piispanistuimesta kertovia lähteitä. Otan tarkasteluuni ennen kaikkea 1100-luvun loppua ja 1200-luvun alkua kuvaavat romaanit *Lallin pojat* (1926), *Kokemäenmaan kuningas* (1930) ja *Piispa Tuomas* (1933). Tarkastelen jonkin verran myös näitä edeltänyttä romaania *Suomen Apostoli* (1923).

Lukijalle voi herätä kysymys, miksi historiantutkijan kannattaa pohtia jo kauan sitten unohdetun kirjailijan mielikuvituksen tuotetta. Eikö historiantutkimuksen tulisi perustua alkuperäislähteisiin ja käydä keskustelua muun tutkimuksen kanssa? Ensisijaisesti näin onkin, mutta välillä on kiinnostavaa myös pohtia, minkä kaiken kanssa tutkimus on vuorovaikutuksessa ja käy keskustelua sekä millaisessa kulttuurisessa ja poliittisessä ympäristössä tulkinnat menneisyydestä on rakennettu. Kansainvälisessä tutkimuksessa on 1980-luvulta lähtien vakiintunut käsite *medievalismi*, joka yleisen määritelmän mukaan on ”keskiajantutkimusta, keskiajan mallien soveltamista nykyajassa ja keskiajan käyttämistä taiteen ja ajattelun innoittajana”.⁶ Medievalistisessa tarkastelussa keskiaika nähdään kulloisenkin tarkasteluhetken tarpeista käsin määrittyvänä.⁷ Hilda Huntuvuoren romaanien ”keskiaika” on siis kytköksissä 1920–30-lukujen kulttuuriin, ja hänen kuvuksensa keskiajan henkilöistä, heidän ongelmistaan ja ratkaisuksistaan tulee ymmärtää osana hänen omaa aikakauttaan koskevia kysymyksiä. Artikkelini aiheena on siten keskiaikaa koskevan historiallisen tiedon ja historiakuvan muotoutuminen romaanissa ja osana teosten kirjoitusajankohdan poliittista kulttuuria ja valistuksellista ohjelmaa.

Silti Huntuvuoren romaanit eivät ole ainoastaan ikkuna maailmansotien välisen suomalaisen kirjallisuuden tulkintoihin keskiajasta ja keskiajan Turusta, vaan tulkitsen niillä olleen kestävämpääkin vaikutusta. Käsitykseni Huntuvuoren Turku-kuvan merkityksestä ja siten kiinnostavuudesta perustuu historioitsija Derek Fewsterin väitöskirjassaan esittämiin tulkintoihin siitä, kuinka historian käyttö kansallisen identiteetin muodostuksessa 1900-luvun alun Suomessa nojasi

vahvasti arkipäiväiseen toistoon ja "alemman tason mielikuvanluojien" (*lesser image-makers*) kuten toimittajien, opettajien, kuvittajien ja nuortenkirjailijoiden työhön. Tämä ruohonjuuritason työ vaikutti kokonaisuin sukupolviin ja loi yleiseen tietoisuuteen käsityksen kansallisesta menneisyydestä. Vaikka yksittäisten teosten vaikutuksen arviointi on usein mahdotonta, kertovat ne kaikkialla läsnä olleesta historiakulttuurista.⁸

Huolimatta siitä, että teosten vastaanoton tutkimus on vaikeaa, voi sattuma joskus avata tutkijalle yllättäviä näkymiä. Käyttämistäni romaaneista *Suomen Apostolin* ja *Kokemäenmaan kuninkaan* kappaleet ovat ennen Turun yliopiston humanistiseen kirjastoon päätymistä kuuluneet Rauman Seminaarin kirjastoon, mikä käy ilmi kirjojen kansiin kiinnitetystä kirjastoluokituksista.⁹ Kirjojen takakansiin liimatut eräpäiväliuskat paljastavat lainausten määriä. *Suomen Apostoli* ei näytä olleen kovin luettu, sillä vuosina 1928–1934 teosta on lainattu yhteensä vain viisi kertaa. Sen sijaan *Kokemäenmaan kuningas* näyttää heti ilmestymisensä (1930) jälkeen saaneen suuren suosion: vuosina 1931–1934 sitä on lainattu yhteensä kaksikymmentä kertaa ja vain kerran samalle lainaajalle. Lainausmäärä romahtaa vuoden 1934 jälkeen, ja sisältää vain yksittäisiä lainauksia vuosilta 1937, 1947, 1951 ja 1963. Jos Huntuvuoren merkitystä arvioi Fewsterin *lesser image-maker*-käsitteen kautta, kertoo suosio opettajaseminaarilaisten parissa tuntuva vaikutuksesta tai ainakin vaikutuksen mahdollisuudesta. Mikäli opettajaopiskelijat jakoivat Huntuvuoren historiakuvan, oli heillä hyvät edellytykset opettaa sitä edelleen omassa työssään.

Tällä kansallisen menneisyyden kuvastolla on ollut pitkäkestoisia vaikutuksia. Huntuvuoren teoksia on vielä 2000-luvulla otettu mukaan Turun kaupunginkirjaston kokoamaan listaan Turusta kertovista nuortenkirjoista.¹⁰ Tätä artikkelia viimeistellessä Huntuvuori ja hänen kirjallisuutensa nousivat hieman yllättäen ajankohtaiseksi. Laitilan Kulttuuriseura Walo julkaisi keväällä 2012 Huntuvuoren julkaisematta jääneen käsikirjoituksen pohjalta romaanin *Nuori Maunu Tavast* juhlistamaan Laitilassa syntyneen Huntuvuoren syntymän 125-vuotishulaa ja piispa Maunu Olavinpoika Tavastin virkaanastumisen 600. juhluvuotta.¹¹

Myös julkisessa keskustelussa historiakulttuuri nousee esiin, joskus tutkijaa yllättävissä muodoissa. Rapolan linnavuoren ja moottoritie-

työmaan ympärillä 1980-luvun lopussa käyty kulttuuriperintökeskustelu oli yksi kimmoke Fewsterin tutkimukseen.¹² Oma mielenkiintoni Turun keskiajasta tehtihiin populaaritulkintoihin on peräisin kaupungin historiasta aina ajoittain yleisöluennoilla, kahvipöytäkeskusteluissa tai vaikka Keskiaikaisilla markkinoilla esiin pulpahtavista kysymyksistä ja kommenteista. Nämä puheenvuorot ovat joko vastakkaisia tutkimuksen nykytulkinnoille, ”Turun on pakko olla vanhempi kuin nykyiset kaivaukset osoittavat”, tai ne käsittelevät aiheita, jotka eivät tällä hetkellä ole tutkijoiden mielenkiinnon kohteena, kuten muinaisten suomalaisten sotilaallinen etevyys. Ne osoittavat, että keskiajantutkimus osallistuu keskusteluun, jossa monopoli ei välttämättä ole, tutkijan oletuksesta huolimatta, viimeisten vuosikymmenien akateemisilla julkaisuilla tai niistä tehdyillä popularisoinneilla.¹³ Uskon, että sekä tutkijan että lukijan on ajoittain hyvä pohtia, mikä kaikki omaan historiakuvaan vaikuttaa. Tässä artikkelissa käytän Hilda Huntuvuoren romaaneja työkaluna, jonka avulla voin hieman purkaa historiallisen tietoisuuden vaikeasti hahmotettavaa kudelmaa.

1920–1930-luvun historiantutkimus ja historiallinen romaani

Tarkasteltaessa historiallisten fiktion vaikutusta historiakulttuuriin on pidettävä mielessä, että historian ja historiallisen romaanin merkitys käsitettiin 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla eri tavalla kuin nykyisin. Suomen nuorena tasavallana historiankirjoitus oli vahvasti nationalistista ja historiantutkimuksella pyrittiin todistamaan Suomen erityisasema historiassa. Historiantutkijoiden valtaosa asettui valkoisen Suomen tukijoiksi. 1920- ja 1930-lukujen historioitsijoista ja keskiajantutkijoista erityisesti Jalmari Jaakkola kunnostautui Suomen muinaisen itsenäisyyden kuvaajana.¹⁴ Keskiajan menneisyyden löytäminen ja käyttöönotto olivat toki olleet osa kansallista projektia jo 1800-luvun Ranskassa, Englannissa ja Saksassa – itse asiassa keskiajantutkimuksen ammatillistuminen ja nationalismi kulkivat käsi kädessä.¹⁵

Historiallisen fiktion koulutuspyrkimys oli jo 1800-luvulla asettunut palvelemaan kansallista projektia ja edustamaan kirjallisuudessa isänmaallista ja uskonnollis-moraalisesti konservatiivista linjaa, ja 1930-luvun nationalistisessa ilmapiirissä nämä piirteet vielä koros-

tuivat. Kasvattava (poliittinen) tarkoitus nousi esteettisten arvojen yläpuolelle; erityisesti keskiaikaa kuvaavaa historiallista kirjallisuutta alettiin suunnata yhä enemmän nuorille lukijoille. Varsinkin nosteessa olleen nuorten (poikien) seikkailukertomusten tehtävä oli tarjota esikuvia, moraalisia ohjeita ja innoitusta nuoren kansakunnan nousevalle polvelle. Historialla oli kiinteä yhteys nykyaikaan ja se ymmärrettiin myös oman ajan ilmiöiden selittäjänä.¹⁶

Nykyaikaa kommentoivan tehtävän lisäksi historiallinen romaani ymmärrettiin historiankirjoituksen jatkeeksi, elävöittäjäksi ja popularisoijaksi – myös historian­tutkijoiden keskuudessa. Esimerkiksi Suomen ja Skandinavian historian professori Gunnar Suolahti piti romaanin merkitystä historiallisen tiedon välittäjänä jopa historian­utkimusta merkittävämpänä, koska romaania luki suurempi yleisö. Romaaneilla oli kriitikoiden mielissä tiukat autenttisuusvaatimukset: asiaseikkojen piti täsmätä historian­utkimuksen tietojen kanssa.¹⁷ Historiallisen romaanin tuli lisäksi pystyä elävöittämään historiaa ja tekemään se kiinnostavaksi. Arvosteluissa kiinnitettiin huomiota kirjailijan kykyyn päästä lähteiden ohi ja täydentää siten historian aukkokohtia.¹⁸ Historiallisessa romaanissa tehdyt tulkin­nat saattoivat myös aiheuttaa debatin tutkijoiden keskuudessa. Esimerkiksi Ruotsissa seurasi Vilhelm Mobergin romaanin *Rid i natt!* (1941) kiivas väittely talonpoikien asemasta suurvalta-ajalla.¹⁹ Aikalaisten kokemus historiallisen romaanin kyvystä valaista historiallista todellisuutta saattaa väistämättä mieleen kirjallisuudentutkimuksen teorit romaanin ja historiankirjoituksen yhteisistä juurista ja eriytymisestä kahdeksi erilliseksi diskurssiksi vasta 1700-luvun alussa.²⁰ Vaikka historian­utkimus oli jo aikaa ammattimaistunut ja eriytynyt, näyttää historiallisella romaanilla vielä 1900-luvun alkupuolen Suomessa olleen nykyistä enemmän todistusvoimaa.

Tätä asemaa tutkimuksen jatkeena kuvastaa Huntuvuoren romaanin *Lallin pojat* (1923) kansilehden maininta kirjailijan saamasta taloudellisesta tuesta: ”Tutkimukset tätä teosta varten on suoritettu Alfred Kordelinin yleisen edistys- ja sivistysrahaston avustuksella.” Romaaneja varten siis tehtiin tutkimustyötä, jonka tuloksilla nähtiin olevan vähintään sivistyksellistä ja koulutuksellista arvoa. Mahdollisesti tutkimustyö toi lisää vakuuttavuutta romaanin historiallisuudelle

ja historiallisille tulkinnoille. Kuten tuonnempana esitän, Huntuvuorelle historiallinen romaani oli oman historiantulkinnan esittämisen kenttä ja tästä kirjallisuudenlajista käytävä keskustelu myös taistelua oman tulkinnan puolesta.

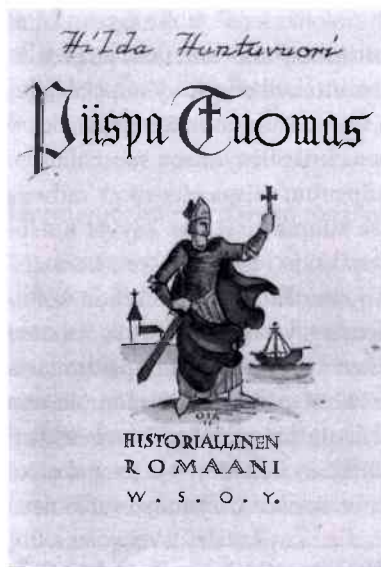
Huntuvuoren romaanien maailma

Maailmansotien välisen ajan ”medievalisoivan fiktion banaalissa traditiossa”, kuten Fewster ilmiötä nimittää, tyypillinen romaani sijoittuu yleensä pakanalliseen varhaiskeskiaikaan, kuvaa suomalaisten taistelua ja yhdistymistä ulkoista vihollista ja mahdollisesti sisäistä petturiä vastaan ja korostaa muinaisten suomalaisten sotaisia puolia.²¹ Nämä kaikki elementit löytyvät Huntuvuoren fiktioista, joka korostaa suomalaisten itsenäisyyttä ja itsemääräämisoikeutta. Huntuvuoren varhaiskeskiaikaista Suomea hallitsevat itsenäiset heimopäälliköt, kuninkaat, jotka suojelevat isiensä maita, hallitsevat tilojaan hyvinä ja tunnollisina isäntinä, rikastuttavat sukunsa omaisuutta kauppamatkoilla ja ovat tarpeen vaatiessa suuria sotureita. Esimerkilliseksi suomalaiseksi, todelliseksi miehen malliksi kohotetaan Kokemäen kuningas Pohja, ”sukunsa suurin mies”, joka on kuin kotonaan ”Sveeassa, Voijonmaalla, Väinänsuussa, Virossa ja Karjalassa” ja purjehtii kauppamatkoilla ”Juutinmaalla, Wendenissä, jopa Novgorodissa asti.” Tämän lisäksi Pohja järjestää niin kasket, eräretket kuin käsityöteollisuuden. Hän johtaa kansaa, joka ”kulkee ylpeänä ja pelkäämättömänä tietään työntäen luotaan kaiken vähäpätöisen. Jo kehdoissa keinuessaan se näkee suuria unia.”²² Kuvauksessa ei ole vaikea nähdä yhtäläisyyksiä siihen suuruuteen, josta nuori tasavalta halusi kansalaistensa uneksivan.

Huntuvuoren fiktion erikoisuus on sen myönteinen suhtautuminen kristinuskoon. Suomalaisen medievalistisen fiktion trendinä oli nähdä muinaisen suomalaisuuden kunnian päivät pakanallisella heimoajalla ja katolinen kristinuskko vieraana ilmiönä.²³ Huntuvuoren romaanit ovat puolestaan täynnä kääntymiskertomuksia, pyhyiden kokemuksiä, painiskeluja synnintunnossa ja Kristuksen anteeksiannon tuomaa autuuden tunnetta.²⁴ Kristillisuus ei kuitenkaan ole kansallismielisyyden vastakohta, päinvastoin. Oikea, hyvä ja aito kristinuskko on Huntuvuoren esityksessä kansallista, suomalaisten omasta tahdosta syntyvää ja

suomalaisten tai vähintään heidän hyväksyntänsä ja omakseen ottamiensa saarnaajien julistamaa. Kristinuskon tulo esitetään päähenkilöille väistämättömänä kehityksenä, mutta siihen liittyy aina oivallus siitä, että ristin alla on suomalaisten tulevaisuus ja uusi sankariaika.²⁵ Huntuvuoren fiktio suorastaan kaappaa kristillistymisen suomalaisten omiin käsiin. Tämä emansipaatio huipentuu piispa Henrikin vaiheita kuvaavassa *Suomen Apostolissa*, jossa suomalaiset itse käyvät kutsu-massa Henrikin opettajaksi ja saarnaajaksi jo kääntyneeseen Lounais-Suomeen.²⁶ Huntuvuoren romaanit, joista *Suomen apostoli* on kokonaan omistettu piispa Henrikille, rakentavat hänestä myyttiä Suomen suojelijana.²⁷ Jopa Suomen siirtäminen Lundin arkkihiippakunnasta Uppsalan arkkipiispan alaiseksi selitetään tapahtuneeksi suomalaisten pyynnön takia, ja Ruotsin puoleen kääntyminen esitetään omaehtoisena liittona Tanskaa vastaan.²⁸ Sen sijaan kaikki yritykset pakottaa kristinuskoa Suomeen kääntyvät tekijöitään vastaan ja nostavat kansan kapinaan.²⁹

Vaikka tämä katolisen kristinuskon myönteinen esittäminen ja uskonnollisten elämysten kuvaus ei ollut suomalaisen historiallisten romaanin valtavirtaa, oli sillä silti yhteyksiä aikakauden hengellisiin liikkeisiin. Elämyksellinen uskonnollisuus, mystiikka ja okkultismi olivat 1900-luvun alussa suosittuja Euroopan sivistyneistöpiireissä, myös Suomessa. Monissa liikkeissä naiset olivat merkittäviä vaikuttajia ja johtajia.³⁰ Hilda Huntuvuoren ajattelun ja kirjoittamisen taustalla on vaikuttanut kristillispohjainen spiritualismi. Hän toimi aktiivisena jäsenenä Suomen Spiritualistisessa seurassa, kävi kirjeenvaihtoa seuran kantavan voiman Helmi Krohnin kanssa ja kirjoitti käsikirjoituksen spiritualismin historiasta Krohnin tekstin pohjalta.³¹ Kiinnostusta keskiajan kristillisyydestä edisti Suomessa ja Ruotsissa myös 1900-luvun alkupuolelta lähtien alaa saanut, sakramentteja ja liturgiaa protestanttisissa kirkkoissa uudelleen korostanut korkeakirkollinen liike (*högkyrkliga rörelsen*, *High Church Movement*). Eva Ahl-Waris on väitöskirjassaan osoittanut, että korkeakirkollisuus vaikutti kiinnostukseen Naantalin birgittalaisluostaria kohtaan maailmansotien välisenä aikana erityisesti kulttuurimesenaatti Amos Anderssonin toiminnassa.³² Katolista kirkkoa vieraana valloittajana pitäneen historiantulkinnan rinnalla vaikutti siis myös toisenlaisia näkemyksiä.

Piispa Tuomas -romaanin kansi esittää Huntuvuoren fiktion keskeiset elementit: miekan ja ristin.

Nationalistiskristillinen *Kultaranta*-sarja on sekalainen yhdistelmä eräänlaista heimo-kronikkaa ja legendaaristen tai historiallisten henkilöiden ympärille rakennettua historian kuvitusta. Saagan päähenkilöinä esiintyvät suomalaisten heimojen ja sukujen päälliköt kuten kuningas Pohja *Kokemäenmaan kuninkaassa* tai Lalli-Uro ja Vihavaino *Lallin pojissa*. Välillä he saavat tehdä tilaa kristillistämisen merkkimiehille piispoille Henrik ja Tuomas, joille on varattu omat nimikkoromaaninsa.³³ Kantavana teemana on henkilöiden kasvu ymmärtämään kohtalonsa Suomen ja sen kansan varjelijoina. Suuri histo-

riallinen tarina on se, kuinka varhaiskeskiajan suomalaiset ottivat ohjat omiin käsiinsä ja vaativat itselleen paikan maailmassa. Sisäiset kiistat ja jopa taistelut läntisten valloittajien kanssa laitetaan syrjään idän suurta vihollista vastaan taistellessa. Jopa Suomeen ristiretken tekävä ja siitä myöhemmin vihattu tanskalainen laivasto kääntyy yhteistuumiin suomalaisten sotalaivojen kanssa taistelemaan ryöstöretkelle saapuvaa venäläistä sotajoukkoa vastaan.³⁴ Viime kädessä voima on kuitenkin aina suomalaisissa itsessään: "Ei totisesti ollut hätää, vaikka idän vihamies hioi miekkaansa ja meren takaa luotiin ahnaita katseita Suomen rikkauksiin! Täällä oli miehiä, elämänuskoa ja nuoruuden voimaa!"³⁵ Taas-kaan ei jää epäselväksi, mikä viesti lukijoiden mieliin haluttiin jättää. Huntuvuori oli ajan hermolla kuvatessaan varhaiskeskiajan suomalaiset naapureidensa veroisina tai heitä parempina. 1930-luvun puolella julkaistussa *Piispa Tuomaksessa* tämä historiakuva on jo toiminut takakanen mainostekstinä:

Länsi-Suomi, suomalaisen sivistyksen kehto, esiintyy näissä romaaneissa toisessa valossa kuin olemme tottuneet sitä ajattelemaan. Voimakkaat pakanalliset suomalaiset tietomiehineen, merenkulkijakauppiaineen, kuninkaineen olivat yhtä etevä ja kehittyneitä kuin muutkin Itämeren-rantalaiset. Kääntäyttyään kristinuskoon olivat he siinä yhtä innokkaita kuin ennen kalevala-uskossaan.³⁶

Turun synty

Huntuvuoren kuvittelemassa itsenäisten kuninkaiden ja kaupparuhtinaiden Suomessa myös kaupungit syntyivät suomalaisten itsensä aloitteesta, asuttamina ja hallitsemina. Romaanien keskiaikainen Turku ei tässä suhteessa eroa ainoastaan nykytutkimuksen käsityksestä integroituneesta ja paikallisen väestön kanssa vuorovaikutuksessa olleesta saksalaisesta kauppiaaryhmästä,³⁷ vaan myös sotien jälkeen syntyneestä teoriasta, jonka mukaan Turun asutus olisi alkanut Unikankareen kummun ympäristössä sijainneesta saksalaisesta kauppasiirtokunnasta.³⁸ Huntuvuoren Turku on suomalaisten perustama, asuttama ja hallinnoima kaupunki.

Huntuvuoren ensimmäinen kuvaus Turun kaupungista tai kaupakylästä löytyy *Lallin pojista*. Lallin vanhin poika Lalli-Uro saapuu Aurajoelle vietettyään talven Rügenissä, jonne hän oli saapunut kaksikymmentä vuotta Arkonan temppelin hävityksen (1168) jälkeen.³⁹ Näin ollen Lalli-Uro purjehtii Aurajokea hieman ennen vuotta 1190 ja näkee nousevan kaupungin:

Hiljalleen ui kauppalaiva Aurajoen suulahtea ylöspäin. – – Ihmetellen Lalli-Uro katseli ympärilleen. Kuinka paljon tämä seutu olikaan muuttunut kymmenessä ajastajassa! Samanlaisena oli toki linna saarellaan lahden suussa, maavalleineen ja puuvarustuksineen. Mutta katsopa ylemmäksi joen vartta! Ennen oli täällä ollut vain ranta-aittoja ja varastosuojia. Nyt tuprusi tuossa Sampaslinnan rinteellä kaskimaan laidassa muutamia savupirttejä, näkyipä pari tupasta Vartiovuoren kyljessäkin ja – hyvänen aika – mitä olikaan tuossa tasaisella maalla sen vieressä! Kokonainen rykelmä

savupirttejä, oikea suuri kylä! Ja eikös vain kohoakin Unikankarilla pieni puukirkko! – On aivan kuin koko Koroisten kaupunki siirtyisi tänne alemmaksi Auran rannalle. – No, tänne se paremmin sopiikin!⁴⁰

Kultaranta-sarjan maailmassa Turku syntyy ja kasvaa itsestään, kuin luonnollisena kehityksenä. Se kilpailee Koroisten perinteisen kauppakylän kanssa,⁴¹ kunnes kaikki muuttuu novgorodilaisten Turkuun tekemässä hävitysretkessä, joka toimii *Kokemäenmaan kuningas*-romaanin lähtöasetelmana.⁴² Sekä Turku että Koroinen palavat. Asukkaat käyskentelevät murheissaan raunioilla, joita kutsutaan jo Turun kaupungiksi:

Vanha Innamo, Koroisten ja koko tämän lounaisen kulman riidanratkaisija eli tuomari kulki raskain askelin Turun raunioilla. Hän pysähtyi hetkeksi katselemaan vainolaisen jättämää jälkeä. Ah, tuossa Unikankarilla oli ollut soma puukirkko ja tässä Vartiovuoren juurella tiheä rykelmä savupirttejä: Turun kaupunki. Nyt oli kaikki tuhkana, niin täällä kuin Koroisissa!⁴³

Palo asettuu kuitenkin Huntuvuoren fiktion maailmassa osaksi historiallisen kertomuksen etenemistä ja kohtalon täyttymistä. Molempien kaupunkien vanhimmat kokoontuvat ja päättävät yhdistää kaupungit: ”tästä alkaen on Auran rannalla vain yksi kaupunki, yksi kansa, yhdet markkinat. Ajastaikainen kateus ja viha loppui sillä hetkellä, kun pyhän pirkan taakse piirrettiin risti.”⁴⁴ Uuden Turun perustamisen Huntuvuori kuvailee rituaalimaisena sopimuksena, jota ohjaavat ikivanhat tavat ja joka tähtää uuden, ikuisen ja suomalaisen hallinnon perustamiseen:

Taas astui esiin Karvatasku, erotti miesten kädet, kohotti pirkan korkealle ilmaan ja julisti: ”Tästä lähin on Turussa kaksi vanhinten päämiestä: Innamo, joka on tuomarimme, ja Puuveitsi, joka johtaa muut asiat. Olkoon tämä pyhä pirkka yhteensolmiamisen todistuksena vielä lapsillemmekin satoihin polviin.”⁴⁵

Turun perustaminen, josta ei tunneta mitään asiakirjoja, oli hedelmällinen historiallisen fiktion kohde. Kirjailijan mielikuvitus sai laukata vapaasti ja täyttää tehtävänsä historian aukon paikkaajana – tässä tapauksessa Huntuvuori kirjoitti menneisyyteen tapaamisen, joka todisti suomalaisten omasta hallinnon perinteestä. Se oli vapaiden miesten ja heimovanhinten hallitsema patriarkaatti, joka edelsi maahan myöhemmin pakotettua vierasta hallintoa. Turkua asuttivat ja johtivat suomalaiset ja suomenkieliset suvut: "Tervakauhat, Karvataskut, Puuveitset, Suurpää, Puolamaat, Katinhännät, Veräjänkorvat, Kuttalat, Hakolat, Pihkalat ja ties mitä."⁴⁶ Myöhemmät tulkinnot saksalaisesta kauppiasyhteisöstä tai piispan, kruunun ja dominikaanien aloitteesta olisivat olleet Huntuvuoren edustamassa historiakulttuurissa mahdollittomia.⁴⁷ Maan ensimmäisen kaupungin perustamisen takana täytyi olla alkuperäinen ja turmeltumaton suomalainen kansa ja kulttuuri – jos historian lähteet eivät siitä kertoneet, historiallinen romaani astui mukaan kuvaan.

Fiktiivisen Turun topografia

Uuden Turun perustamisen myötä muuttuu Turku romaaneissa monien tapahtumien keskipisteeksi. Noin vuonna 1200 kaupunkia ympäröi hirsimuuri. Sen keskellä on kirkko ja sitä vartioivat linnavuoret:

Nokisista raunioista oli noussut uusi Turku tupineen, aittoineen, venetalaineen [sic]. Koroinen oli muuttanut Turkuun ja kahnaus loppunut ikipäiviksi. Kaupungin ympärillä oli luja hirsiaita ja keskellä kaunis kirkko. Samppalinna täällä ja Anilinna tuolla olivat vankkoja turvapaikkoja.⁴⁸

Linnoilla, muureilla ja muilla varustuksilla on ylipäätään keskeinen kuva romaanien militarisoidussa menneisyydessä – kaikki varustautuvat alati sotaan, merkkitulet roihuavat ja linnavuorilla seistään vartiossa. Kauppatarkkavalmisteluitakaan kuvatessaan ei Huntuvuori unohda mainita Koroisten puolustuksen järjestämistä, ja piispa Tuomas lupaa laittaa kuntoon niin kirkon asiat kuin Suomen puolustuksenkin.⁴⁹

Kun romaanien henkilöt seikkailevat Turussa, törmää lukija myöhemmiltä vuosisadoilta tuttuun vanhan Turun nimistöön. Kulkuri ja juoruämmä Mierokierto harhailee öisessä kaupungissa: ”Mierokierto lähti kiireesti jokivartta eteenpäin, poiketen joka taloon aina siksi, kunnes tuli viimeiseen, Katinhäntään, Samppalinnan juurelle. Siitä hän kulki Vartiovuoren rinnettä Mätäjärvelle ja sieltä alas kirkon luo.”⁵⁰ Samalla retkellä Mierokierto ehtii ohittamaan vielä markkinapaikan ja krouvin.⁵¹ Nämä kaikki yhdistyvät sillalla joen toiselle puolelle Aninkaisiin: ”Aningaisten rinteeltä porhalsi alas kokonainen pitkä matkue, uusi palkkisilta tömähti, rannat raikuivat ja koko ilma oli täynnä iloa ja reippautta.”⁵² Huntuvuoren Turku ulottuu jo vuoden 1200 tienoilta niille mitoille, jotka on uuden ajan alun karttojen pohjalta pitkään ymmärretty keskiaikaisen kaupungin alueeksi: sittemmin kuivuneelta Mätäjärveltä (Nykyinen Åbo Akademin päärakennuksen tontti) Katinhäntään, jonka on arveltu sijainneen lähellä Pyhän Olavin dominikaanikonventtia nykyisen Aurasillan päässä, ja sillan yhdistämänä Aninkaisiin.

Jos Mätäjärvi ja Katinhäntä luovatkin tunnelmaa vanhasta Turusta, lukija saattaa yllättyä melkoisesti löytäessään 800 vuoden takaiset turkulaiset Kupittaalta urheilemasta: ”tulihan kevät toki Turkuunkin – – Iltaisin nuoret kokoontuivat Kupittaan kisakentälle heittämään kurraa, lyömään keilaa ja juoksemaan leskenleikkiä.”⁵³ Tällaisissa kohdissa Huntuvuoren romaanien ajankohtaisuus ja 1920–30-lukujen yhteiskunta nousevat selvästi historiallisen illuusion läpi. Suomessa oli 1800–1900-lukujen taitteessa omaksuttu liikunta ja kilpaurheilu välineeksi suomalaisen ”kansanrodun” jalostamiseksi,⁵⁴ ja romaanien muinaissuomalaisen keväinen kisailu tulee ymmärtää tätä aatemaailmaa vasten. Kun varhaiskeskiajan itsenäiset suomalaiset nähtiin kaikin tavoin esikuvallisina, oli ilmiselvää, että nämä uljaat esi-isät viettivät vapaa-aikansa terveesti kisaillen. Myös Kupittaan kisakenttä oli yhteyksissä kirjoitusajankohdan maailmaan: Kupittaan urheilupuisto oli Huntuvuoren elinaikana kukoistuksessaan 1890-luvun parannustöiden ansioista.⁵⁵

Jos Kupittaan kisakenttä loistaa anakronismina, ovat romaanien Turussa toki läsnä yleisesti keskiajan Turkuun ja sen kaupunkikuvaan liitetyt elementit: tuomiokirkko ja dominikaanikonventti. Molemmat

Huntuvuori panee piispa Tuomaksen 1220-luvun toiminnan ansioksi. Tuomiokirkon perustamiselle löydetään selitys paavi Gregorius IX:n vuoden 1229 kirjeestä piispanistuimen siirtämiseksi sopivammalle paikalle. Kuten yllä on todettu, ymmärrettiin 1900-luvun alussa tämän siirron tarkoittavan siirtoa Koroisista Turkuun eikä Nousiaisista Koroisiin, mikä on sittemmin vakiintunut kirjeen tulkinnaksi. Kirjailijan mielikuvituksella oli tässäkin kysymyksessä mahdollisuus täydentää ja laajentaa historioitsijoiden selityksiä. *Piispa Tuomaassa* käydään nimittäin heti paavin määräyksen saavuttua tuumasta toimeen. Gotlannin sisterssiläisten apotti ja Visbyn rovasti, jotka myös historiallisissa dokumentissa oli määrätty valvomaan piispanistuimen siirtoa, saapuvat romaanissa Turkuun tuoden bullakirjeen mukanaan, eikä itse siirrosta aikailla:

Seuraavana päivänä rovasti ja apotti tarkastivat Turun ja hyväksyivät sen piispanistuimen paikaksi. Unikankareella oli kivikappeli jo valmiina, puukirkko purettu ja sen paikalle ruvettu veli Antreaan johdolla rakentamaan kivikirkkoa. Siinä oli tosin vasta muutama kivikerros, mutta se hyväksyttiin kuitenkin tulevaksi tuomiokirkoksi.⁵⁶

Vuonna 1238 on tuomiokirkko valmis ja samaan aikaan rakennetaan myös dominikaanikonventtia. Molemmissa ovat dominikaanit olleet rakentajina. Kirkkoa katsellessaan piispa Tuomas pohtii:

Oli totisesti suuri Jumalan lahja, että Suomeen saatiin kaksitoista dominikaania. Millaisen vauhdin kirkon rakennustyö saikaan, heti kun he tarttuivat asiaan! Hm, veli Antreas on kyllä taitava rakentaja, mutta hän oli yksin, ei ennättänyt joka paikkaan. Mutta nyt heitä riittää kaikkialle. Rakentavat itselleen tiilistä luostaria tuonne Kaskenmäen rinteelle jokirantaan ja kuitenkin huolehtivat täälläkin kaikesta. – – Paljon on työ poissa ollessani edistynyt. Ympärysmuuriin on, näemmä, tehty huonekin lisää.⁵⁷

Jos Huntuvuori aikaistaa tuomiokirkon rakentamista usealla vuosikymmenellä (tuomiokirkko on vihitty vuonna 1300), tekee hän myös

dominikaanikonventin perustamisessa aivan oman tulkintansa, vielä-pä hyvin tunnetusta ja yleisesti hyväksytystä lähteestä. Sigtunan Annaalien mukaan ”vuonna 1249 [dominikaani] konventti tuli suomeen.” (*MCCXLIX venit conuentus Finlandiam*).⁵⁸ Tuomas on jo 1800-luvulta lähtien nähty dominikaanien Suomeen tulon valmistelijana, mutta silti vuotta 1249 on pidetty varsinaisena konventin perustamisvuotena.⁵⁹

Huntuvuori rakentaa romaaneissaan oman tulkintansa luomalla synteessin tunnetuista historian henkilöistä, heidän toiminnastaan ja fiktion kerronnan keinoista. Dominikaanikonventin perustaminen yhdistyy paavin legaatti Vilhelm Sabinalaisen toimintaan Itämeren alueella 1220-luvulla.⁶⁰ Vilhelm oli todellinen henkilö, joka suosi dominikaaneja ja vaikutti järjestön konventtien nopeaan perustamiseen muun muassa Preussiin ja Visbyhyn.⁶¹ Romaanin maailmassa Tuomas ja Vilhelm kohtaavat ja historioitsijoiden käsitys Tuomaksesta dominikaanien suosijana ja Vilhelmistä Pohjolan kirkon järjestäjänä viedään askeleen pidemmälle. Suomalaiset eivät taaskaan jää piiruakaan jälkeen naapureistaan, vaan dominikaanit saapuvat Turkuun heti järjestön levittäytyessä Itämeren alueelle.

Historiallista auktoriteettia etsimässä ja käyttämässä

Romaanien varhaiskeskiaikainen Turku rakentuu osittain lähteiden puutteen jättämässä aukossa ja ajoittain tunnettuja lähteitä kuten dominikaanikonventin perustamista luovasti vanhemmiksi tulkitsemalla. Välillä taas dokumentit toimivat romaanin rakennusaineina, kuten yllä mainittu paavi Gregorius IX:n bulla, jonka sisällön Huntuvuori on käytännössä suoraan kääntänyt romaaniinsa.⁶² Lähteiden läsnäolo tuo väistämättä romaaneille historiallista vakuuttavuutta, ja historiallinen asiantuntevuus ja uskottavuus ovatkin niitä piirteitä, joista Huntuvuorta aikalaiskritiikeissä kiitellään, vaikka hänen kirjallisia ansioitaan ei yhtä korkealle arvostettaisikaan. Esimerkiksi nimimerkki H. E. V. toteaa *Naisten äänessä* arvostellessaan *Piispa Tuomasta*, että ”historialliset romaanit saattavat olla parhaita oppaita menneisyyden mutkittelevalla, hämärällä tutkimustiellä. Huntuvuoren teos on luotettava tiennäyttäjä – vaikkakin lukija voi eräissä yksityiskohdissa olla tekijän kanssa eri mieltä ja vaikkakin joskus jää toivomaan psykologisesti vakuuttavampaa sanontaa.”⁶³

Huntuvuori liikkui muutenkin kirjailijan- ja tutkijanauktoriteetin välimaastossa: hän ei ollut aikalaisten silmissä ammattihistorioitsija, mutta hän julkaisi ajoittain myös tieteellisiä tekstejä, ja hänet mainittiin tutkijana. Tietävästi Huntuvuori keräsi aineistoa keskiajan historiaa käsittelevään väitöskirjaan, mutta muistiinpanot tuhoutuivat Jutikkalan koulun palossa vuonna 1921.⁶⁴ Huntuvuoren Piispa Henrikiä käsittelevän esitelmän julkaisu noteerattiin naiselle poikkeuksellisenä tapauksena:

Lienee ensimmäinen kerta, siis ainutlaatuinen tapaus, jolloin Suomen Kirkkohistoriallinen Seura on julkaissut kirjassaan naisen kynästä lähteneen, laajan, tieteellisen esitelmän. "Piispa Henrikin muistot Nousiaisissa" antaa uuden vakuutuksen siitä, että Hilda Huntuvuori on harras ja tunnollinen historiantutkija.⁶⁵

Vielä huomattavasti varsinaisia tieteellisiä artikkeleita enemmän Huntuvuori julkaisi lapsille ja nuorille tarkoitettuja tietoartikkeleita. Näitä näyttäisi ilmestyneen erityisesti *Pääskysessä*.⁶⁶ Häilyessään romaanikirjailijan ja amatöörihistorioitsijan roolien välillä Huntuvuori kenties haki ammattimaistuneella ja samalla miesvaltaistuneella historiantutkimuksen alalla tilaa omille historiantulkintoilleen ja niiden esittämislle.⁶⁷

Se, että historiallinen romaani oli Huntuvuorelle nimenomaan kenttä, jolla menneisyyden tulkintoja esitettiin ja myös puolustettiin, käy ilmi hänen kirjoittamastaan kirjallisuuskritiikistä *Valvoja-Ajassa* vuodelta 1925. Huntuvuori arvostelee 1100-luvulle sijoittuvaa Selma Anttilan romaanin *Kalliotaatto*. Hän löytää paljon huomautettavaa historiallisten faktojen paikkansapitävyydestä, mutta tuomitsee romaanin lopuksi erityisesti, koska se kuvaa suomalaiset alkukantaisina ja kehittymättöminä:

Historiantutkijamme ovat jo aikoja sitten osoittaneet, että kansamme ristiretkien aikana oli samalla kehitystasolla kuin sen läntiset naapurit. Tälläpuolen Pohjanlahden elettiin silloin yhtä voimakasta sankarielämää kuin tuollapuolenkin. Mutta Selma Anttila yhtyy vanhaan virteen: Me, suomalaiset, olimme barbaare-

ja, joille ruotsalaiset toivat uuden uskon, sivistyksen ja lempeämmät tavat.⁶⁸

Tämä vastakkaista näkemystä vastaan suunnattu kritiikki kirkastaa myös Huntuvuoren omissa romaaneissaan tavoitteleman tulkinnan: varhaiskeskiaikaisten suomalaisten uljaan historian todistamisen.

Ottaen huomioon Huntuvuoren historiallisen auktoriteetin ja selvän pyrkimyksen myös tutkijuuden suuntaan, käyttää hän romaneissaan viittauksia historiallisiin alkuperäislähteisiin kysymyksiä herättävällä tavalla. Aitojen dokumenttien lisäksi hän ei selvästikään ole kaihtanut keksiä aivan omia lähteitä tai muokata tunnettuja asiakirjoja fiktion maailmaan ja tulkintoihin sopivaksi. *Kokemäenmaan kuningas* -romaanin lähtökohta on novgorodilaisten hyökkäys Turkuun ja kaupungin polttaminen vuonna 1198. Myös tämä tapahtuma on sidottu historiallisiin lähteisiin:

Novgorodissa oltiin kuitenkin sangen tyytyväisiä tähän retkeen, sillä saalista oli saatu paljon. Ja vuosikirjaan merkittiin yleät sanat: ”Vuonna 6706 maailman luomisesta, kun helluntai juuri riensi ohi, tehtiin suuri sotaretki Suomeen. Miehet voitettiin, Turku poltettiin ja saalista saatiin suunnattomasti, sillä kuka voi vastustaa Jumalaa ja suurta Novgorod-Herraa!”⁶⁹

Novgorodin kronikka oli Huntuvuoren kirjoittaessa tunnettu ja helposti saatavilla oleva dokumentti, sillä sen osia oli käännetty ja julkaistu Reinhold Hausenin kokoamassa ja edelleen Suomen keskiajan tutkimuksen perustana olevassa *Finlands medeltidsurkunder* -sarjassa. Sen ensimmäinen osa (vuoteen 1400 asti) oli ilmestynyt jo vuonna 1910.⁷⁰ Niin sanottu Novgorodin ensimmäinen kronikka myös kertoo 1100-luvun konflikteista, muun muassa vuoden 1142 (bysantinlaisen ajanlaskun vuosi 6650) ruotsalaisten ja ”jäämien” sotaretkistä novgorodilaisia vastaan.⁷¹ Myös aikaishistoriankirjoitus katsoi, että novgorodilaiset olivat polttaneet Turun vuonna 1198, mutta tässä tapahtuu katkos Huntuvuoren fiktion maailman ja historiankirjoituksen välillä – vaikkakin mahdollisimman hyvin häivytetty katkos. Tarina Turun polttamisesta ei nimittäin ole peräisin Novgorodin kronikasta, vaan

Paavali Juustenin 1500-luvulla kokoamasta piispainkronikasta, joka 1900-luvun alussa tunnettiin H. G. Porthanin editiona ja kommentaarina.⁷² Huntuvuori kuitenkin sivuuttaa myöhäisemmän, fiktion maailmaan sopimattoman lähteen ja keksii uuden, bysanttilaista ajanlaskua noudattavan ja vanhahtavaa kieltä käyttävän lainauksen, joka luo lukijalle vaikutelman viittauksesta aitoon dokumenttiin.

Vielä pidemmälle Huntuvuori menee keksiessään Suomelle oman kronikan, jonka on aloittanut itse piispa Henrik. *Kokemäenmaan kuninkaassa* suomalainen pappi, isä Vilhelm, esittelee sitä Pietari Kaikuvalta -nimiselle⁷³ saarnaajalle. Kronikkaan on kirjoitettu Suomeen ennen piispa Henrikiä saapuneista saarnaajista, aina vuoden 1000 tienoilta. Vilhelm ja Pietari ymmärtävät kronikan arvon, ja Pietari puhkeaa ylistämään:

Mikä ihmeitten ihme! Ja tällainen suunnaton aarre on ollut isä Henrikin – rauha hänen sielulleen – huostassa, emmekä me ole tienneet siitä mitään. Sanon vieläkin: mikä ihmeitten ihme! – Enhän ole ennen edes aavistanut, että Herran kylvöä on Suomessa tehty noin kauan. Mutta raskasta on ollut kylvömiesten työ!⁷⁴

Tämän aarteen isä Vilhelm lupaa säilyttää ”suurimpana aarteena tuleville polville”.⁷⁵ Kuvatessaan tätä kronikkaa ja siihen kirjoitettua tarinaa Suomen heimon teoista Huntuvuori siirtyy fiktionsa historiallisuudessa uudelle tasolle. Hän ei tyydy kirjoittamaan fantasiaa historiasta, kuvittelemaan muinaisia urotekoja, vaan rakentaa menneisyyteen historioitsijan haavekuvan: kadonneet kronikat, osittain suomalaisten itsensä kirjoittamat. Jos ne olisivat olemassa, ne todistaisivat esi-isien historiasta, jota muuten piti täydentää, värittää ja lihavoittaa kirjailijan mielikuvituksella. Samalla piispa Henrikin kuvitteellinen kronikka tekee Huntuvuoren kirjojen varhaiskeskiaikaisesta Suomesta myös sivistyksen ja kulttuurin suurvallan. Esi-isien Suomi ei synnyttänyt ainoastaan itsepäisiä kuninkaita, uljaita satureita ja taitavia kauppamiehiä, vaan kasvatti omat pappinsa ja kirjoitti omat kronikkansa.

Fiktiivisen historian tulkitsija

Huntuvuoren fiktioon näyttää sopivan kirjallisuudentutkija Dorrit Cohnin tulkinta historiallisesta romaanista ei-referentiaalisena kertomuksena: vaikka romaanissa viitattaisiin fiktion maailman ulkopuolelle, on viittaus aina toissijainen suhteessa fiktion sisäisiin viittauksiin eli romaanin maailmaan. Viittauksen ei myöskään tarvitse olla tosi. Samalla seurauksena on kuitenkin suurempi vakuuttavuus kuin historiallisella tekstillä, jossa pitää jatkuvasti todistella argumentteja tekstin ulkopuolelle, eli viitata lähteisiin ja muihin tutkijoihin.⁷⁶ Huntuvuori saattoi viitata alkuperäislähteisiin niiden palvellessa hänen historian-tulkintaansa mutta myös keksiä uusia lähteitä tarpeidensa mukaan. Tällainen kirjoittamisen tapa ei selvästi haitannut aikalaiskriitikoita, vaan Huntuvuori sai tunnustusta nimenomaan historiallisesta asian-tuntijuudestaan.

Kuvitelma varhaiskeskiajan Turusta syntyi tällaisen prosessin tuloksena. Vailla juuri mitään lähteitä ja varmastikin juuri lähteiden puutteen ansiosta Huntuvuori saattoi luoda tunnettuja dokumentteja edeltävään aikaan Turun, joka vastasi sotienvälisen suomalaisen historiakulttuurin tarpeita. Itsenäinen, kylänvanhinten päätöksellä syntynyt, linnavuorien suojaama Turku, josta suomalaiset kauppiat purjehtivat kaukaisiin maihin ja jonne Suomen sankarit kokoontuivat käreille, oli tavallaan aidompi kuin mitä historiallisten lähteiden varassa pystyi rekonstruoimaan. Kuviteltu Turku oli alkuperäinen keskiaikainen kaupunki, joka edelsi vieraan vallan tuomaa rappiota. Koska Huntuvuoren romaaneissa myös kristinuskko tuli maahan suomalaisten omasta tahdosta, oli sopivaa, että tuomiokirkko ja dominikaanikonventti perustettiin tähän suomalaiseen Turkuun.

Kultaranta-sarjan lukeminen herättää kysymään, mitkä kaikki jo osittain unohduksiin painuneet puheenvuorot ovat vaikuttaneet historiakuvaan, joka meillä keskiaikaisesta Turusta on. Kuuluuko kaupungin historiaan kantaaottavissa kommentteissa vielä kaikuja menneiden vuosikymmenien nationalistisesta ja militaristisesta keskiaikakuvasta? Samalla Huntuvuoren romaanit pakottavat pohtimaan laajemminkin historiasta kirjoittamisen tapoja ja niitä areenoja, joilla historiantulkinnoista kamppailtiin. Vaikka historiallisen tiedon muodostusta ei ole enää pitkään pidetty akateemisen tutkimuksen monopoli-

na, näyttää kirjallisuuden lajien välisiltä katvealueilta löytyvän edelleen Hilda Huntuvuoren kaltaisia tulkitsijoita, joiden roolia ei juuri ole tutkittu, mutta joiden vaikutus on saattanut olla tuntuva.

Viitteet

- 1 Ks. esim. Salmi 2001, 134.
- 2 Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Kirjailijatiedot Huntuvuori, Hilda Helena.
- 3 Fewster 2006, 352. Samat teemat ja osittain samat henkilöt esiintyvät myös romaaneissa *Harmaa vaeltaja* (1947), *Olavi Tavastin tarina* (1949) ja äskettäin postuumisti julkaistussa teoksessa *Nuori Maunu Tavast* (2012).
- 4 Pihlman 2010, 16–20.
- 5 Ruuth 1909, 3–5; 1916, 15–16, 19–20; Dahlström 1929, 147. Tästä keskustelusta myös Pihlman 2010, 10–11.
- 6 Workmann 1987, sit. Tunturi 2010, 8. Medievalistisella tutkimuksella on oma, 1970-luvun lopusta lähtien ilmestynyt julkaisusarjansa *Studies in Medievalism*. Suomalaisen kulttuurin medievalistisia piirteitä on tutkittu vielä suhteellisen vähän, tärkeimpiä tutkimuksia on Derek Fewsterin väitöskirja varhaishistoriasta ja nationalistisesta projektista ennen toisen maailmansodan loppua, ks. Fewster 2006. Taidehistorioitsija Leena Valkeapää on julkaissut runsaasti keskiaikaisiin kirkkoihin liittyvästä antikvaarisesta kiinnostuksesta, mutta myös laajemmin keskiajan käytöstä, ks. esim. Valkeapää 2002; 2004; 2005; 2006; 2007.
- 7 Tunturi 2010, 8.
- 8 Fewster 2006, 19–21.
- 9 *Suomen Apostoli* oli Rauman Seminaarin kirjaston kirja N:o 7286, *Kokemäenmaan kuningas* N:o 8243.
- 10 Vuonna 2005 listalla olivat *Lallin pojat* ja *Piispa Tuomas*, sekä hieman myöhäisemmät kertomuskokoelmat *Erämaan nuotioilta Turun linnaan* (Valistus 1954) ja *Viipurin linnasta Lapin tuntureille* (Valistus 1957). *Erämaan nuotioilta Turun linnaan* löytyy listalta vielä tälläkin hetkellä. Ks. Turkuluettelo, Turun kaupunginkirjasto 2005; Tarinoita vanhasta Turusta, Turun kaupunginkirjasto 2010.
- 11 Hilda Huntuvuoren romaani juhlistaa Maunu Tavastin juhlavuotta, Laitilan Sanomat 23.5.2012.
- 12 Fewster 2006, 11–12.
- 13 Tutkijan ja yleisön historiakuvien ja historialliseen tietoon kohdistuvien odotusten eroista ks. erit. Kalela 2000, 11–12, 29–33, 60–62, 140–142.
- 14 Pirinen 1985, 117–118; Ihonen 1992, 54–54; Fewster 2006, 365–367. Fewster tosin näkee, että Suomen muinaismenneisyyden tehtävä nationalistisessa projektissa oli valtaosin määriteltä jo autonomian aikana ja että varsinkin

- 1930-luku oli pikemminkin popularisoinnin ja banalisoinnin kuin uuden aatteellisen ja tieteellisen sisällön muodostamisen aikaa, ks. Fewster 2006, 309–313, 397–398.
- 15 Bloch & Nichols (eds.) 1996, 13–20 et passim.
- 16 Syväoja 1984, 11, 179; Fewster 2006, 356–360. Fewster on arvioinut Huntuvuoren romaanit ensisijaisesti aikuisille suunnatuiksi, mutta myös nuorille sopiviksi katsotuiksi, ks. Fewster 2006, 352, 358. Romaanikirjallisuuden arviointiperusteista käytiin 1930-luvulla kiivasta keskustelua, jossa vastakkain olivat esteettisiä arvoja painottaneet ns. kulttuuriliberaalit ja toisaalla kirjallisuuden moraalista kasvatustehtävää korostanut luterilaisten teologien rintama. Kirjallisuuden valtavirta kuitenkin seurasi ajan moraaliarvoja, ks. Mäkinen 1990, 159–164, 168. Kirjallisesta keskustelusta 1930-luvulla yleisemmin ks. Huuhtanen 1986.
- 17 Syväoja 1984, 11–12. Suomessa on historiallisen romaanin arvostelu faktojen paikkansapitävyyden ja totuudenmukaisuuden perusteella jatkunut hyvin pitkään, ks. Ihonen 1992, 37.
- 18 Syväoja 1984, 120.
- 19 Aronsson 2000, 118–120, vrt. Väinö Linnan Pohjantähti-trilogian aiheuttama reaktio Suomessa hieman myöhemmin, Kalela 2000, 60.
- 20 Mäkilä 2010, 197.
- 21 Fewster 2006, 354, 360–362.
- 22 Huntuvuori 1930, 220–221. Vaikka miehet ovat Huntuvuoren romaaneissa keskeisemmissä rooleissa, ajoittain myös naiset ottavat ohjat käsiinsä ja nousevat puolustamaan kansansa oikeuksia, kuten Kokemäen kuningatar Päivä piispa Tuomasta ja tämän asettamia korkeita veroja vastaan. Ks. Huntuvuori 1933, 66–71.
- 23 Fewster 2006, 342–345.
- 24 Ks. esim. Huntuvuori 1926, 236; 1933, 18–19, 107–108. Myös Fewster on huomauttanut tästä piirteestä ja olen hänen kanssaan samoilla linjoilla siitä, että Huntuvuoren romaanit ovat tarjonneet kansallisen menneisyyden fantasian sille yleisölle, jota pakanuuden ylistys on vieraannuttanut. Ks. Fewster 2006, 352.
- 25 Ks. esim. Lalli-Uron, Lallin vanhimman pojan kääntymys Arkonan tietäjän selittämän näyn ansiosta. Huntuvuori 1926, 127–128. Henget kertoivat myös Turun vanhalle tietäjälle Kalakytälle, että heidän on väistytävä ”Kiesuksen” tieltä. Huntuvuori 1933, 117–118. Piispa Tuomas puolestaan nähdään kuin taivaallisesta johduksesta suomalaisille annettuna johtajana. Ibid. 25–26, 41.
- 26 Huntuvuori 1923, 105.
- 27 Ks. esim. Koroisten asukkaiden tunne siitä, kuinka pyhä Henrik varjeli heidän kauppamatkaansa. Huntuvuori 1926, 208.
- 28 Huntuvuori 1933, 9–10.
- 29 Ks. esim. väkipakolla ja tanskalaisten sotajoukkojen avulla kirkon valtaa

- pönkittävä tanskalainen munkki isä Markus. Huntuvuori 1930, 208–211 et passim.
- 30 Leskelä-Kärki, 2006, 252–264.
- 31 Hilda Huntuvuoren kokoelma, Tampereen yliopiston kirjasto, käsikirjoitus-arkisto & Jantunen 2007, 2, 15, 23. Suomen Spiritualistinen seura on tosin perustettu vasta vuonna 1946, useita vuosia tässä käsiteltyjen romaanien julkaisemisen jälkeen, mutta liike eli nousukautta jo 1920-luvulta lähtien. Ks. Leskelä-Kärki 2006, 258–271. Hilda Huntuvuoren osuutta liikkeessä ei ole tarkemmin selvitetty.
- 32 Ahl-Waris 2010, 22, 165–167. Hilda Huntuvuoren mahdollinen suhde korkeakirkolliseen liikkeeseen, samoin kuin korkeakirkollisuuden ja uskatolisuuden merkitys suomalaisessa keskiajantutkimuksessa laajemminkin ansaitsevat ilman muuta jatkotutkimusta, joka tämän artikkelin rajauksen puitteissa ei ole ollut mahdollista.
- 33 *Suomen Apostoli* (1923) ja *Piispa Tuomas* (1933).
- 34 Huntuvuori 1930, 206–207. Vrt. kauna tanskalaisia kohtaan 210–211.
- 35 Huntuvuori 1930, 96.
- 36 Huntuvuori 1933, takakansi.
- 37 Ks. esim. Immonen 2007.
- 38 Gardberg 1971, 148–151, 171–175, 213–219.
- 39 Huntuvuori 1926, 125–127.
- 40 Huntuvuori 1926, 129.
- 41 Ks. erit. Koroisten vanhimman Innamon valitus, kuinka Turun nousun jälkeen ”Koroisten maankuulut markkinat olisivat kohta vain muistoja talvi-iltojen lauluissa.” Huntuvuori 1926, 194.
- 42 Huntuvuori 1930, 7. Tapahtumalla on pohja Paulus Juusteenin piispankronikan maininnassa piispa Folquinuksen ajasta. Ks. Juusteen, *Catalogus et Ordinaria Successio Episcoporum Finlandensium*, 3: 6–8. Huntuvuoren suhteesta historiallisiin lähteisiin tämän tapahtuman yhteydessä ks. tuonnempana.
- 43 Huntuvuori 1930, 20.
- 44 Ibid. 23.
- 45 Ibid. 22.
- 46 Ibid. 99.
- 47 Saksalaisten kauppayhteisöstä ks. Gardberg 1971. Piispan, kruunun ja dominikaanien aloitteesta ks. Hiekkanen 2003, 46–48.
- 48 Huntuvuori 1930, 100.
- 49 Huntuvuori 1926, 204; 1933, 38.
- 50 Huntuvuori 1930, 101.
- 51 Krouvin nimi on ”Musta-Kasi”, ja se esiintyy useammassa romaanissa. Pisin kuvaus Musta-Kasista on romaanissa *Lallin pojat*. Krouville on omistettu oma luku, jossa sen juhlia käytetään tilaisuutena niin pyhimystarujen kuin kalevalaisen runouden esitykseen. Huntuvuori 1926, 148–180.

- 52 Huntuvuori 1930, 98.
- 53 Huntuvuori 1930, 127.
- 54 Keskinen 2011, 24–27.
- 55 Leino 2001.
- 56 Huntuvuori 1933, 211.
- 57 Huntuvuori 1933, 248.
- 58 FMU 98.
- 59 Saalasti 2007, 31.
- 60 Huntuvuori 1933, 172–175.
- 61 Krötzl 2003, 18.
- 62 Huntuvuori 1933, 208.
- 63 H.E.V. Kirjahyllyltä. *Naisten Ääni*, 15.4.1934. Samansuuntaisia arvioita ks. mm. Anon. Kirjallisuutta. *Alkuopetus*, 29.2.1924. Kriittisempi, mutta edelleen historiallista asiantuntemusta kiittelevä arvio *Lallin pojista* ks. E. W. J. Kirjallisuuskatsaus. Hilda Huntuvuori: Lallin pojat. *Valvoja-Aika*, 1926.
- 64 Ks. esim. Kannelniemi 2010.
- 65 S. K. Kirjallisuutta. *Pyrkijä*, 1936.
- 66 Ks. esim. Huntuvuori. Eerik Sorolainen. *Pääskynen*, 15.7.1927; Eerik Tuurenpoika Bielke. *Pääskynen*, 15.11.1929; Pyhän Olavin tarina. *Pääskynen*, 15.10.1930. *Pääskystä* ks. Leskelä-Kärki 2006, 168–171.
- 67 Krohnin sisarusten kirjoittamista tutkinut Maarit Leskelä-Kärki näkee elämäkerran ja romaanin naisille mahdollisina historiantulkintojen kenttänä 1900-luvun alussa. Leskelä-Kärki 2006, 199–204, vrt. Fredrika Runebergin osalta Launis 2005, 261–262. Naisista historiantutkijoina Suomessa ks. myös Katainen et al. (toim.) 2005.
- 68 Huntuvuori, Kertomakirjallisuutta. Selma Anttila: Kalliotaatto. *Valvoja-Aika*, 1925, 376.
- 69 Huntuvuori 1930, 27.
- 70 Nykyisin julkaisua käytetään useimmiten Suomen kansallisarkiston *Diplomatarium Fennicum* -tietokannasta. Käytän FMU:ta DF:n kautta ja viittaän vakiintuneen käytännön mukaisesti FMU-signumiin eli asiakirjanumeroon.
- 71 FMU 15. FMU:ssa bysanttilaisen ajanlaskun vuosi on käännetty latinalaiseksi, vrt. Juva et al. (toim.) 1968, 50.
- 72 Jaakkola 1938, 163.
- 73 ”Petrus Kaikivalta” mainitaan Henrikin Liivinmaan kronikassa saarnaamassa virolaisille. Tässä FMU 67.
- 74 Huntuvuori 1930, 242.
- 75 Ibid.
- 76 Cohn 2006, 11–28, 136.

Lähteet

Huntuvuoren romaanit

- Huntuvuori, Hilda: *Kokemäenmaan kuningas. Historiallinen romaani*. WSOY, Porvoo 1930.
- Huntuvuori, Hilda: *Lallin Pojat. Historiallinen kertomus 1100-luvun loppupuolikolta*. WSOY, Porvoo 1926.
- Huntuvuori, Hilda: *Piispa Tuomas. Historiallinen romaani*. WSOY, Porvoo; Helsinki 1933.
- Huntuvuori, Hilda: *Suomen Apostoli*. Otava, Helsinki 1923.

Kirjallisuusarviot ja aikakauslehtiartikkelit

- E. W. J.: Kirjallisuuskatsaus. Hilda Huntuvuori: Lallin pojat – -. *Valvoja-Aika*. (11–12) 1926.
- H. E. V.: Kirjahyllyltä. *Naisten Ääni*, 15.4.1934.
- Huntuvuori, Hilda: Pyhän Olavin tarina. *Pääskynen*, 15.10.1930.
- Huntuvuori, Hilda: Eerik Tuurenpoika Bielke. *Pääskynen*, 15.11.1929.
- Huntuvuori, Hilda: Eerik Sorolainen. *Pääskynen*, 15.7.1927.
- Huntuvuori, Hilda: Kertomakirjallisuutta. Selma Anttila: Kalliotaatto. *Valvoja-Aika*. (9) 1925
- Kirjallisuutta. *Alkuopetus*, 29.2.1924.
- S. K. Kirjallisuutta. *Pyrkijä*. (3–4) 1936.

Kirjallisuus

- Ahl-Waris, Eva: *Historiebruk kring Nådendal och den kommemorativa anatomin av klostrets minnesplats*. Helsingfors universitet, Helsingfors 2010. Elektroninen aineisto: (<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/19437/historie.pdf?sequence=2>.) Haettu 8.6.2012.
- Aronsson, Peter: *Författarkonsten och historikerna. Makten över minnet: Historiekultur i förändring*. Toim. Peter Aronsson. Studentlitteratur, Lund 2000.
- Bloch, R. Howard & Nichols, Stephen G.: Introduction. *Medievalism and the Modernist Temper*. Toim. R. Howard Bloch & Stephen G. Nichols. Johns Hopkins University Press, London 1996.
- Cohn, Dorrit: *Fiktions mieli (The Distinction of Fiction)*. Suom. Paula Korhonen, Kai Mikkonen, Markku Lehtimäki & Sanna Palomäki. Gaudeamus, Helsinki 2006.
- Dahlström, Svante: *Åbo brand 1827: Studier i Åbo stads byggnadshistoria intill 1843*. BÅH, Andra serien 14. Åbo 1929.
- Fewster, Derek: *Visions of Past Glory: Nationalism and the Construction of Early Finnish History*. Finnish Literature Society, Helsinki 2006.
- Finlands medeltidsurkunder I–VIII*. Toim. Reinhold Hausen. Statsarkivet, Helsing-

- fors 1910–1935. (FMU) Käytetty: *Diplomatarium Fennicum* -tietokanta. Elektroninen aineisto: (<http://extranet.narc.fi/DF/index.htm>) Haettu helmikuussa 2012. (DF)
- Gardberg, C.J.: 1100-luvun puolivälistä vuoteen 1366. *Turun kaupungin historia. Kivikaudesta vuoteen 1366*. Ella Kivikoski & C. J. Gardberg. Turun kaupunki, Turku 1971.
- Hiekkanen, Markus: Turun kaupungin perustaminen. Tulkintayritys uusien arkeologisten tutkimusten perusteella. *Kaupunkia pintaa syvemältä: arkeologisia näkökulmia Turun historiaan*. Toim. Liisa Seppänen, kääntänyt Riina Kivijärvi. *Archaeologia Medii Aevi Finlandiae* 9. TS-yhtymä / Suomen keskiajan arkeologinen seura, Turku 2003.
- Huhtanen, Päivi: 1930-luvun kirjallinen keskustelu. *Hurma ja paatos. Näkökulmia 1920- ja 1930-luvun kirjallisuuteen*. Toim. Ulla-Maija Juutila, Kerttu Saarenheimo & Päivi Lappalainen. 2. p. Kirjallisuuden ja musiikkitieteen laitos. Sarja A 9. Turun yliopisto, Turku 1986.
- Ihonen, Markku: *Museovaatteista historian valepukuun. T. Vaaskivi ja suomalaisen historiallisen romaanin murros 1930–1940-luvulla*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 573. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1992.
- Immonen, Visa: Defining a Culture: The Meaning of Hanseatic in Medieval Turku. *Antiquity*. 81 (313) 2007, 720–732.
- International Society for the Study of Medievalism: *Studies in Medievalism*. N.d. Elektroninen lähde: (<http://www.medievalism.net/sim.html>) Haettu 8.2.2012
- Jaakkola, Jalmari: *Suomen historia III. Suomen varhaiskeskiaika*. WSOY, Porvoo; Helsinki 1938.
- Juusten, Paavali: *Catalogus et Ordinaria Successio Episcoporum Finlandensium*. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran Toimituksia 143. Societas historiae ecclesiasticae Fennica, Helsinki 1988.
- Juva, Mikko; Niitemaa, Vilho & Tommila, Päiviö (toim.): *Suomen historian dokumentteja*. Otava, Helsinki 1968.
- Kalela, Jorma: *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus, Helsinki 2000.
- Kannelniemi, Mervi: Hilda Huntuvuoren ihmeellinen elämä. *Klubi. Filosofia-politiikka-taide* [blogi]. 23.2.2010. Elektroninen lähde: (<http://filosofiklubi.blogspot.fi/2010/02/hilda-huntuvuoren-ihmeellinen-elama.html>) Haettu 15.8.2012.
- Katainen, Elina; Kinnunen, Tiina; Packalén, Eva & Tuomaala, Saara (toim.): *Oma pöytä. Naiset historiankirjoittajina Suomessa*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 2005.
- Keskinen, Lauri. *Seura tekee kaltaiseksi. Poliittinen sosialisatio varsinaissuomalaisissa työväenurheiluseuroissa vuosisadan vaihteesta 1920-luvun alkuun*. *Annales Universitatis Turkuensis* C 327. Turun yliopisto, Turku 2011. Elektroninen lähde: (<http://www.doria.fi/handle/10024/72674>) Haettu 4.3.2012.

- Krötzl, Christian: Kirkko, paavit ja luostarijärjestöjen leviäminen pohjoisen Itämeren alueelle 1100- ja 1200-luvulla. *Dominikaanit Suomessa ja Itämeren alueella keskiajalla: dominikaanit Daciassa ja Suomessa keskiajalla -symposium Turussa 18-20.8.1999 = Dominicans in Finland and Around the Baltic Sea During the Middle Ages: Proceedings of the Symposium "Dominicans in the Dacian Province and in Finland", Turku, May 18-20, 1999*. Toim. Marjo Kaartinen, Markus Hiekkänen, Keijo Virtanen, Jyrki Knuutila & Juhani Kostet. Turun Museokeskuksen Raportteja 18. Turun maakuntamuseo, Turku 2003.
- Launis, Kati: *Kerrotut naiset: Suomen ensimmäiset naisten kirjoittamat romaanit naiseuden määrittelijöinä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1029. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2005.
- Leino, Juha: Puistojen historiaa. *Turku.fi*, 30.11.2001. Elektroninen aineisto: (<http://www.turku.fi/Public/Default.aspx?contentid=49835&nodeid=1206>) Haettu 1.3.2012.
- Leskelä-Kärki, Maarit: *Kirjoittaen maailmassa: Krohnin sisaret ja kirjallinen elämä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1085. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006.
- Mäkilä, Aino: 'A Just History of Fact': romaanin ja historiankirjoituksen risteyskohtia 1600–1700-lukujen vaihteen Englannissa. *Medeiaasta Pronssisoturiin. Kuka tekee menneestä historiaa?* Toim. Pertti Grönholm & Anna Sivula. Historia Mirabilis 6. Turun Historiallinen Yhdistys, Turku 2010.
- Mäkinen, Kari: Kirjallisuuden moraali vai moraalinen kirjallisuus. Keskustelun taustaa 1930-luvulta. *Kirjallisuuden filosofiaa*. Toim. Arto Haapala, Eija Haapala, Aarne Kinnunen & Markus Lammenranta. 2.p. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1990.
- Pihlman, Aki: Turun kaupungin muodostuminen ja kaupunkiasutuksen laajeneminen 1300-luvulla. *Varhainen Turku*. Toim. Marita Söderström & Aki Pihlman. Turun Museokeskuksen Raportteja 22. Turun museokeskus, Turku 2010.
- Pirinen, Kauko: Jalmari Jaakkolan keskiajan kuva tämän hetken näkökulmasta. *Historiallinen Aikakauskirja*. (2) 1985, 113–119.
- Ruuth, Johan Wilhelm: *Åbo stads historia under medeltiden och 1500-talet: första häftet*. BÅH Andra Serien 9. Bestyrelsen för Åbo stads Historiska Museum, Helsingfors, 1909.
- Ruuth, Johan Wilhelm: *Åbo stads historia under medeltiden och 1500-talet: tredje häftet*. BÅH, Andra Serien 11. Bestyrelsen för Åbo stads Historiska Museum, Helsingfors 1916.
- Saalasti, Kaisa. Piispa Tuomas suomalaisessa historiankirjoituksessa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, 2007.
- Salmi, Hannu. Menneisyyskokemuksesta hyödykkeisiin – historiakulttuurin muodot. *Jokapäiväinen historia*. Toim. Jorma Kalela & Ilari Lindroos. Tietolipas 177. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2001.

- Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Kirjailijatiedot Huntuvuori, Hilda Helena. Elektroninen aineisto (<http://dbgw.finlit.fi/matr/tiedot.php?id=6472>) Haettu 29.2.2012.
- Syväoja, Hannu. Suomalainen historiallinen romaani 1929–1948. Aiheiden, aatteiden, henkilökuvauksen ja vastaanoton tarkastelua. Lisensiaatintutkielma. Tampereen yliopisto 1984.
- Tampereen yliopiston kirjasto, käsikirjoitusarkisto & Maija Jantunen. Hilda Huntuvuoren kokoelma. [Luettelo] Tampere, 2007.
- Tunturi, Janne. *Romanssien ja runouden aikakausi. Thomas Warton keskiaikaa määrittelemässä 1750–1790*. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, Scripta Lingua Fennica Edita 305. Turun yliopisto, Turku 2010.
- Turun kaupunginkirjasto. Tarinoita Vanhasta Turusta. N.d. Elektroninen aineisto (<http://www.turku.fi/Public/Default.aspx?contentid=158113&nodeid=17638>) Haettu 29.2.2012.
- Turun kaupunginkirjasto. Turkuluettelo. 20.7. 2006. Elektroninen aineisto: (<http://www05.turku.fi/kirja/lastensivut/turkuhistoriaa.html>) Haettu 29.2.2012.
- Valkeapää, Leena: Emil Nervander as a Pioneer of Finnish Art History and Antiquarian Interests in Finland During the Last Decades of the 19th Century. *Shaping of Art History in Finland*. Toim. Renja Suominen-Kokkonen. Taidehistorian seura, Helsinki 2007.
- Valkeapää, Leena: Historiakulttuurinen keskiaika: tiedon ja mielikuvituksen liitto. *Ilmaisun murrokseksi vuosituhannen vaihteen suomalaisessa kulttuurissa*. Toim. Yrjö Heinonen, Leena Kirstinä & Urpo Kovala. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1018. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2005.
- Valkeapää, Leena: Käyttökelpoinen keskiaika: historiakulttuuria nykypäivän Ulvilassa ja Raumalla. *Alue ja ympäristö*. 35 (2) 2006, 79–91.
- Valkeapää, Leena: Muuttuvat merkitykset. Tapauksia suhtautumisesta keskiaikaan kirkkoihin Suomessa 1800- ja 1900-luvulla. *Historioita ja historiallisia keskusteluja*. Toim. Sami Louekari & Anna Sivula. Historia Mirabilis 2. Turun historiallinen yhdistys, Turku 2004.
- Valkeapää, Leena: Mielikuvien vapaa aikakausi: keskiajan käyttöyhteyksiä 1800- ja 1900-luvulla. *Keskiajan rajoilla*. Toim. Marko Lamberg & Susanna Niiranen. Atena, Jyväskylä 2002.